

Aplikovaná statistika (1)

Hana Skalská

Testování hypotéz: Úvodní část

Analýza dat – typické úlohy

Test statistické hypotézy

Formulace úlohy, příklady hypotéz

Chyby při testování hypotéz, souvislost mezi **chybami**

Obecný postup provedení testu

Hypotézy pro jeden výběr - přehled

Hypotéza o střední hodnotě

Rozhodovací oblast pro různé alternativy

Koncept p hodnoty a rozhodnutí o hypotéze

Analýza dat

Analýza dat:

Pečlivě plánovaný rozhodovací proces, který využívá vhodné analytické nástroje.

Data + analytické nástroje + kritické uvažování

Typické úlohy:

- ✓ Sběr dat, popis dat, explorační analýzy (vytváření hypotéz)
- ✓ **Ověřování hypotéz (testování statistických hypotéz)**
- ✓ Sledování a analýza závislostí
- ✓ Modely sestavené na základě dat
- ✓ Učení na základě dat (např. klasifikace, predikce)
- ✓ Data mining – speciální typ aplikací

Testy a hypotézy řešené v tomto kurzu

Formulace úlohy, chyby při testování hypotéz

Testy parametrické:

Test hypotézy o průměru (jeden, nebo dva výběry – nezávislé i závislé vzorky).

Test hypotézy o parametru binomického rozdělení (pro jeden, nebo dva nezávislé výběry).

Test shody o rozptylu (jeden, nebo dva výběry nezávislé).

ANOVA pro jeden faktor – test shody více než dvou průměrů (více než dva nezávislé vzorky).

Test neparametrický:

Analýza závislosti v kombinační (kontingenční) tabulce.

Další typy úloh v tomto kurzu a testy hypotéz

Míry lineární závislosti pro dvě veličiny: Kovariance, koeficient korelace a test hypotézy

Lineární regrese pro jednu nezávisle proměnnou veličinu, odhad parametrů modelu a testy v regresi

Lineární regrese při více nezávisle proměnných veličinách, odhad parametrů modelu a testy v regresi

Časová řada, základní charakteristiky a jednorozměrný model časové řady (trend, sezónnost, cyklická a náhodná složka)

Testování (ověřování) statistických hypotéz

Cílem kurzu je vysvětlení zásad testování hypotéz.

- Získat přehled o typech testů a jejich využití.
- Porozumět postupu testování.
- Podle zadání problému formulovat hypotézy, navrhnout vhodný test.
- Znat význam základních pojmů v úloze testování: Testové kritérium a jeho rozdělení, chyby testu, oblast zamítání, kritická hodnota.
- Rozhodnout o hypotéze a výsledek interpretovat (vysvětlit praktické využití výsledku testování).

Praktický pohled na test hypotézy

Hypotéza je domněnka o (neznámých) populačních parametrech.

Test uvažuje hypotézu nulovou H_0 a hypotézu alternativní H_1 .

Oprávněnost (výběr) jedné z možností se ověří pomocí dat výběru.

Po provedení výběru a analýze výsledku získaného výběrem se testem rozhodne, zda výsledek výběru spíše podporuje alternativní, nebo nulovou hypotézu.

Zde prezentované postupy vycházejí ze statistických modelů rozdělení pravděpodobnosti testového kritéria, které je odvozené za předpokladu, že platí nulová hypotéza.

Jiné přístupy užívají tzv. Bayesovské metody.

Značení

Parametr populace	Název parametru Název pro odhad, pokud je jiný než název parametru	Bodový odhad (z výběru)
μ	Střední hodnota Odhad aritmetickým průměrem	$\bar{X}$
σ	Směrodatná odchylka	s
σ^2	Rozptyl	s^2
π	Pravděpodobnost výskytu jevu Odhad relativní četností	p
ρ	Koeficient korelace	r
β	Koeficient v regresi	b

Příklady nulových hypotéz H_0

Hypotézy o populační střední hodnotě:

- Dávkovač kávy odměřuje do kelímku 5 g kávy, $H_0: \mu = 5$.
- Neznámá hodnota průměrných výdajů za telefonní mobilní hovory studenta(ky) FIM je $H_0: \mu = 220$ Kč měsíčně.

Hypotéza o neznámých (populačních) středních hodnotách:

- Průměrný měsíční výdaj za telefonní mobilní hovory studentů FIM (mužů) je stejný, jako průměrný měsíční výdaj za telefonní hovory studentek FIM (žen) $H_0: \mu_m = \mu_{\bar{z}}$

Příklady jednoduchých hypotéz mají tvar nulové hypotézy H_0 .

H_0 uvažuje shodu neznámého populačního parametru s hypotetickou hodnotou. Vždy obsahuje relaci „=„

Není rozdíl mezi neznámými parametry dvou populací,

Není rozdíl mezi parametrem populace a hypotetickou hodnotou, apod.

Hypotézy alternativní H_1

Alternativa (alternativní hypotéza) H_1 je dvoustranná nebo jednostranná, tvoří doplněk k H_0 .

V případě jednostranné H_1 zahrne H_0 kromě „=„ logicky také ostatní možnosti, které neuvažuje H_1 .

Často je H_1 hypotéza, která má potvrdit nové domněnky.

Například: Nový design jogurtu AB zvýší podíl výrobku na trhu v dané cenové kategorii. Dosavadní podíl na trhu je 32 %.

$$H_0: \pi = 32, H_1: \pi > 32$$

Poznámka: H_0 zde automaticky zahrne též všechny případy, kdy podíl je menší než 32.

H_1 Zpravidla neobsahuje samotnou relaci rovnosti =

H_1 Nejčastěji obsahuje buď relaci $<$, nebo $>$, nebo $\neq$

H_1 může být zamítnutá, nebo přijatá

H_0 může být buď zamítnutá, nebo nezamítnutá

Test statistické hypotézy

Rozhodovací problém (zobecnění výsledku výběru).

$D = \{d_1, d_2\}$ je prostor rozhodnutí,

$\Omega = \{\omega, \bar{\omega}\}$ je prostor možných výběrových výsledků
vztažených k parametru θ , $\bar{\omega} = \Omega - \omega$.

Pokud $\theta \in \omega$, je výhodnější rozhodnutí d_1

Jestliže $\theta \in \bar{\omega}$, je výhodnější rozhodnutí d_2

Možnost $\theta \in \omega$ označíme jako hypotézu H_0 (nulovou hypotézu).

Možnost $\theta \in \bar{\omega}$ označíme jako alternativní hypotézu H_1 (nebo A).

Test statistické hypotézy (2)

$W(d, \theta)$ je ztrátová funkce definovaná na $D \times \Omega$, vyjadřuje ztrátu, která vznikne přijetím rozhodnutí d , když správná hodnota parametru je θ .

Předpokládáme náhodný výběr $\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, který má rozsah n .

Testujeme hypotézu H_0 proti H_1 .

K testu hypotézy použijeme statistiku $g(\mathbf{x})$ - funkci výběru, která se nazývá **testové kritérium**.

Obor hodnot, kterých může $g(\mathbf{x})$ nabývat, se rozdělí na disjunktní množiny:

Kritický obor W_α (indexu α bude vysvětlený)

Doplňkový obor V

Test statistické hypotézy (3)

$P_W(\theta)$ značí pravděpodobnost, že při pokuse (náhodném výběru $\mathbf{x}$) získáme výsledek z W (hypotéza H_0 bude zamítnutá), když parametr má ve skutečnosti hodnotu θ (když H_0 platí).

Chyba α nazvaná „chyba prvního druhu“ je náhodná veličina, její pravděpodobnost je $P_{W_\alpha}(\theta) \leq \alpha$ pro všechna $\theta \in \omega$.

Pokud $g(\mathbf{x}) \in W_\alpha$, zamítáme H_0 (přijímáme H_1).

Jestliže $g(\mathbf{x}) \notin W_\alpha$, potom H_0 nezamítáme.

Oblast W_α odpovídá rozhodnutí „zamítnout H_0 “.

Chyby při testování hypotéz

Chyba I. druhu: zamítnutí H_0 která platí

Pravděpodobnost chyby I. druhu = hladina významnosti α

Hladina významnosti: podmíněná pravděpodobnost chyby I. druhu $P(\text{nesprávného zamítnutí } H_0)$, pro kterou platí

$$P(g(x) \in W_\alpha | H_0) \leq \alpha$$

Čti: Když platí H_0 , potom pravděpodobnost, že hodnota $g(x)$ bude patřit do oblasti zamítání W_α nejvýš rovna α . W_α je oblast zamítání H_0 (závisí na zvoleném α).

Chyba II. druhu: přijetí H_0 , která ve skutečnosti neplatí

Pravděpodobnost chyby 2. druhu:

$$\beta = P(g(x) \in V | H_1) = P(\text{přijetí } H_0 | H_0 \text{ neplatí})$$

Síla testu: $1 - \beta = P(g(x) \in W_\alpha | H_1)$

Chyby při testování hypotéz

<div>Skutečnost</div> <div>Rozhodnutí</div>	H ₀ platí	H ₀ neplatí (platí H ₁)
H ₀ přijmout Hodnota TK je obsažená ve V	Správné rozhodnutí Pravděpodobnost $\geq 1 - \alpha$	Chyba II. druhu Pravděpodobnost $= \beta$
H ₀ zamítnout Hodnota TK je obsažená ve W _{α}	Chyba I. druhu Pravděpodobnost $\leq \alpha$	Správné rozhodnutí Pravděpodobnost $= 1 - \beta$

TK = testové kritérium (náhodná veličina). Hodnota funkce $g(\mathbf{x})$ závisí na hodnotách, zjištěných na prvcích náhodného výběru.

Chyby při testování hypotéz

$$P(\text{TK} \in W_\alpha | H_0) \leq \alpha \longrightarrow P(\text{zamítnutí } H_0 | H_0 \text{ platí}) \leq \alpha$$

- **Chyba I. druhu:** Nesprávné zamítnutí nulové hypotézy má pravděpodobnost α , kterou volíme.

Test je konstruovaný vždy tak, že pravděpodobnost chyby I. druhu nepřekročí α , pokud by platila H_0 .

- **Chyba II. druhu** je spojena s nesprávným přijetím nulové hypotézy.

Tuto chybu lze vypočítat pro určitou jednoduchou alternativu. Velikost tohoto rizika nevolíme, často její pravděpodobnost neznáme. Proto místo přijetí H_0 proto H_0 nezamítáme.

Čím je ovlivněná chyba II. druhu

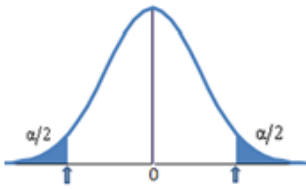

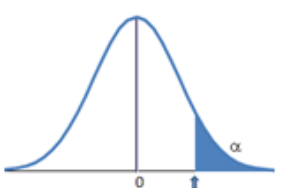
- Chyba II. druhu se zvětšuje, když se zmenšuje (zvolená) chyba I. druhu při stejném rozsahu výběru.

Nedoporučuje se proto volit α příliš malé. Většinou uvažujeme chybu $\alpha = 0,05$ nebo $\alpha = 0,01$.

- Chyba II. druhu se snižuje, pokud variabilita znaku je menší (při menší populační variabilitě studované veličiny). Variabilita je vlastnost dat.
- Chyba II. druhu klesá, pokud se zvětšuje rozsah souboru (při nezměněné hodnotě chyby α).

Oblasti zamítání pro různě formulované alternativní hypotézy

<p>Příklad: Hypotézy o střední hodnotě</p>	<p>Oblast zamítání H_0 je zvýrazněna stínováním Hladina významnosti = α Kritická hodnota je označena šipkou </p>
<p>$H_0 : \mu = \mu_0$ $H_1 : \mu \neq \mu_0$ Oboustranná alternativa</p>	
<p>$H_0 : \mu = \mu_0$ $H_1 : \mu < \mu_0$ Levostranná alternativa</p>	
<p>$H_0 : \mu = \mu_0$ $H_1 : \mu > \mu_0$ Pravostranná alternativa</p>	

Při stejné volbě hladiny významnosti α jsou různě vymezeny oblasti zamítání H_0 .
Křivka naznačuje tvar rozdělení testového kritéria. Tvar rozdělení je daný v testu.

Kritická oblast

Kritická oblast je vymezená kritickou hodnotou (hodnotami).

Kritická oblast závisí na:

- ✓ Zvoleném testu.
- ✓ Zvolené hladině významnosti.
- ✓ Volbě alternativní hypotézy (oboustranná, jednostranná, pravostranná).
- ✓ Tvaru rozdělení testového kritéria při platnosti H_0 .

Tvar rozdělení testového kritéria závisí na testovaném parametru, na rozsahu výběru, na rozdělení sledované veličiny v populaci.

Shrnutí důležitých pojmů

Nulová hypotéza H_0 : Tvrzení o neznámých parametrech (není rozdíl, neliší se, nezávislost, apod.).

Alternativní hypotéza H_1 : Doplněk H_0 (nebo její negace).

Kritický obor: Množina hodnot testového kritéria, kdy zamítáme H_0 .

Kritický obor je určený výsledkem výběru a tvarem rozdělení testového kritéria.

Kritická hodnota: Určuje rozdělení množiny hodnot testového kritéria na oblasti W_α a V .

Chyba prvního druhu: Nesprávné zamítnutí H_0 .

Chyba druhého druhu: Nesprávné přijetí H_0 .

Hladina významnosti: Pravděpodobnost chyby I. druhu.

Postup testování hypotéz

- Formulace hypotézy H_0 (nulové) a H_1 (alternativní).
- Volba hladiny významnosti (chyby α).
- Provedení výběru.
- Volba vhodného testu (dle typu veličiny, hypotézy, rozsahu výběru, výsledku ověření předpokladů).
- Výpočet testového kritéria (TK), výpočet vychází z hodnot výběru (TK je výběrová statistika, náhodná veličina).
- Vymezení oblasti W_α pro zamítání H_0 na hladině α .
- Rozhodnutí o hypotéze na základě TK a W_α .
- Interpretace výsledku.